

Talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda tarixiy yodgorliklar ranglarini ramziy ma'nolarini o'rgatishni dolzarbliigi.

O'zbekiston Finlandiya pedagogika instituti.
Shavqiyev E. R. Samarqand shahar 55-umumta'lim
maktabi o'qituvchsi. Shavqiyeva S.S.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda tarixiy yodgorliklar o'rni masalalariga oid muhim ma'lumotlar berilgan. Bunda O'zbek xalqining asrlar osha foydalanib, o'rganilib kelayotgan milliy madaniyati ananalari, me'moriy obidalarining ranglarini o'rganish. Ularning yaratilishi, timsollari, mazmuni mohiyati, shuningdek rangshunoslikdagi ifodasi sifatida bayon etilgan, hamda Bibixonim jome masjidi to'g'risida tahliliy fikirlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: naqsh, tasviriy va amaliy san'at, gumbaz, baraban, peshdoq, minora, feruzasimon koshin, handasaviy, ravoq, muqarnaslar, xoshiya.

Ma'lumki, Respublikamiz Mustaqqilikka erishgandan keyin madaniy meroslami, ya'ni tarixiy yodgorliklarni ta'mirlash ishlariga katta e'tibor berila boshlandi. Ana shu maqsadda respublikamizda xarobaga aylangan juda ko'p tarixiy yodgorliklar qayta ta'mirlana boshlandi. Hozirgi vaqtda Respublikamizda qilinayotgan ishlar ancha ko'zga yaqqol tashlanib qoldi. Tarixiy yodgorliklar to'g'risida beriladigan bilimlarda nafaqat tarixga nazar tashlanadi, balki o'sha davrga mos bo'lgan me'morchilik san'atiga ham e'tibor beriladi va ayrim narsalar o'rganiladi. Respublikamizda turli xil tarixiy yodgorliklarni mavjudligi xalqimizning miliy iftixori, g'ururi bo'lib kelmoqda shu bilan birga yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda katta ahamiyatga ega bo'lmoqda. Ayniqsa tasviriy va amaliy san'at yo'nalishlarida bilim olayotgan yoshlarni etuk mutaxassis qilib tarbiyalashda juda katta ahamiyatga ega bo'lmoqda.

Ushbu maqolada biz talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda tarixiy yodgorliklarning roli to'g'risida to'xtalib. o'tamiz.

Ma'lumki bizning inistitutda san'atshunoslik fakul'teti mavjud bo'lib, unda tasviriy san'at va muhandislik grafikasi va amaliy san'at yo'nalishi bo'yicha talabalar bilim

olmoqda. Ana shu talabalarga ham mutaxassislik bo'yicha bilim berishda, ham ularni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda tarixiy yodgorliklardan misol sifatida Bibixonim, Jome' masjidini olib qaraymiz. Bu maqsadda quydagi malumotlarni talaba yoshlarga birinchi o'rinda yetkazishimiz kerak.

O'rta Osiyo me'morchilik san'atining yuksak namunasi, mahobatli me'moriy inshoot Samarqand sahrida joylashgan Bibixonim Jome' masjidi 1399-1404 yillarda buyuk sarkarda Amir Temurning Hindistonni zabt etishi sharafiga qurdirgan.

Xalq orasida bu inshoot Amir Temurning katta xotini Bibixonim (Saroy- mulxonim) nomi bilan mashhur. Bibixonim Jome' masjidi Markaziy Osiyoda eng yirik inshootlardan hisoblanadi. Bu masjid qurila boshlagan vaqtlarda O'rta Osiyo me'morchiligida ulkan, mahobatli binolar qurish odat bo'la boshlagan edi. Bibixonim masjidi o'sha davrda ham, hozirda ham xalqimizning milly g'ururi bo'lib hisoblanadi. Bu o'rinda Amur Temurning "Agar bizning kuch - qudratimizga ishonmasang, biz qurgan imoratlarimizga boq" degan so'zini keltirsak maqsadga muvofiq bo'ladi. Xuddi shuningdek Sharafiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma"sidan Bibixonim masjidining quydagi ta'rifmi keltirsak uning qanchalik ahamiyati borligini ko'ramiz, "Agar osmon uning tasviri bo'lmaganda, gumbaz yakkayu yagona bo'lur edi, agar Somon yo'li unga juda bo'lmaganda, o'rnini arilar egallar edi." Bibixonim jome masjidi to'g'risida Abu Toxir Xo'ja "Samariya" asarida shunday yozadi; "Amir Temur hindistonni olgandan keyin oltin, inju va qimmatli toshlarni to'qsonbitta filga ortib keltirdi. 1399 melodiy yilida kuchli va tezkor ustalarni dunyo tevaragidan yig'ib kelib ishni boshladi. Va shunday bir masjidi jome' bino qildiki, sathining sof ishlanishi hushyor dillardan ham munavvarroq va baland qo'ng'iralari boy muqarnasidan bezaklari, feruzasimon koshinlari lojuvard, osmonrang, oftobro'y jiloli zarnigor naqishlari bilan go'zal charx gumbazlariga barobar, baland ovozalik darvozasi "kimki bu yer (xonai ka'ba) ga kirdi, omonlik topdi" oyatlarning kaliti bilan ochiladi. Har bir yuksak tog'lari falak peshtog'da qad ko'tardi". Bibixonim Jome' masjidining umumiy sathi 167x109 m, burchaklarida baland minoralar bo'lgan va hozir bu minoralar qayta tiklandi. Jome' masjidi zilzilalar ta'sirida asta-sekin yemirilib vayron bo'lgan, faqat shimoliy-g'arbiy minoralarining pastki qismigina saqlanib qolgan, balandligi 18,2 m. Bibixonim jome' masjidi poydevori xarsang toshdan, devorlari pishiq g'ishtdan ishlangan (qalinligi 4,4-5 m). Jome' masjidining asosiy binosini olib qarasak u Amir Temur zamonasining me'moriy uslublari haqida tasavvur beradi.

Asosiy binoning old tomonida peshtoq, markazida ravoq va burchaklarida ikkita ko'p qirrali minora bor. Peshtoq orqasidagi xona oddiy, ammo salobatli handasaviy sakkiz qirrali qismi shakllar yig'indisi (kubsimon prizma, xonaning ustiga tushgan baraban va gumbaz)dan iborat. Kubsimon prizma binoning asosiy hajmi bo'lib, tomonlari 14,6 metrga

teng. Uning ustiga xona devorlari bo'ylab o'tuvchi rovoqlardan iborat sakkiz qirrali prizma bor. Gumbazning doirali asosiga baraban tutashtirilgan. Baraban sirtiga qur'on oyatlari bitilib, usti feruza koshinlar bilan pardozlangan gumbaz berkitilgan. Uning kirish tomonlari ham bosh peshtoq kabi rang-barang koshinlar bilan qoplangan, sopol g'ishtchalar yotiq, sirlangan rangli g'ishtlar tik terilgan. Asosiy naqsh shakllari tiniq, lojuvard g'ishtchalardan terilib, ulaminig oralig'i zangori g'ishtchalar, oq toshlar bilan to'ldirilgan. Oddiy handasaviy shakllar va pechak kabi tirmashib ketgan yozuvlar bino bezagining tarkibiy qismini tashkil etadi. Jome' masjidning ichki qismini pardozlashda naqqoshlik bezaklari qatorida zarhal bo'rtma gul qog'oz (pap'e mashe) dan keng foydalanilgan.

Masjidning ko'p qirralari yulduzlar, uch qavatli xatlar o'yilgan lavhalar jajji muqarnaslar bilan oro berilgan, xoshiyalar oq toshdan o'yilgan. Vayrona xolatda bo'lsa ham, me'moriy shakllarining serhashamligi, bezaklarning nafisligi bilan kishi diqqatini jalb qiladi. Undagi rang - barang naqshlar o'sha davr xalq ustalarining nozik didi va yuksak mahoratidan darak beradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, tarixiy obidalar, yodgorliklar, ularning o'ziga xos me'moriy san'atidan dastlabki ma'lumotlarni bergandan keyin, o'sha joylarga sayohat (ekskursiya) tashkil etilsa, qo'yilgan maqsadga erishish oson bo'ladi. Chunki talabalar fikrlari, tushunchalari va bilimlari asosli bo'ladi va ularda qat'iy xulosalarni tug'diradi.

Shunday qilib, tajribalarga asoslanib xulosa qilsak, talabalarni vatanparvarlik ruxida tarbiyalashda xalqimizning bizga qoldirgan tarixiy yodgorliklar va obidalarining ro'li juda katta ekan.

Shunday ma'rifatli xalqimizning asirlar osha o'rganib, foydalanib kelayotgan an'analarini talabalarga singdirish bizning burchimizdir. Agar tasviriy va amaliy san'atni o'qitish jarayonida tarixiy yodgorliklar va obidalarining ranglarni va ramziy manolari xossalarni talabalarga o'rgatib borsak undan keyin o'quvchilarga bu an'ana etkaziladi. Yurtimizda bunyod etilgan me'moriy obidalar tarixini, ranglarini talaba yoshlar ongiga sigdirishda rangshunoslik fanida ramziylik nihoyatda kerak ekanligi hamda uni chuqur bilib olish lozimligi bugungi kunda ham muhimdir. Mashg'ulotlar davomida aynan shu jihatlarni o'rganish orqali tarixiy, madaniy va milliy merosimizni o'rganib olinishga zamin yaratiladi. Hozirgi davr tasviriy va amaliy san'atini o'qitish jarayoniga ranglarning o'ziga xos xususiyatlari, ramziy ma'nolarini chuqurroq o'rganish ham asosiy maqsad qilib qo'yilsa to'g'ri bo'ladi. Shunda vatanimiz, jamiyatimiz uchun ranglarning xususiyatini ham puxta o'rgangan barkamol kadrlar shakillanadi

ADABIYOTLAR

1. O'ralov A.S. Me'moriy shakillarni uyg'unlashtirish va bezash.-Samarqand., "Sam DAQI,"-2013.
2. Ahmedov M.Q. Me'moriy meros.-T., "fan va texnologiya", 2011.
3. Bulatov S. Rangshunoslik. -T. O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashiryoti. 2009. -160 b.
4. M. Nabiyev "Rangshunoslik va rangtasvir texnologiyasi" T-1995
5. EgamovX. Bo'yoqlar bilan ishlash. –T. O'qituvchi. 1981. -56 b.
6. Bulatov S. O'zbek xalq amaliy bezak san'ati.–T.Mehnat. 1991. -386 b.
7. Shavqiyev. E. Talabalarda rangshunoslikka oid bilimlarini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari. (Metodik qo'llanma) -T. Tafakkur bo'stoni. 2012.-14 b.

